

- природи // Правове життя сучасної України: Тези доп. 9-ї звіт. наук. конф. проф.-виклад. і аспірант. складу / Відп. ред. Ю. М. Оборотов; ОІПОА. — О., 2006. — С. 129–132.
8. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / За ред. Є. О. Харитонова. — Х.: Одіссей, 2006.

УДК 347.19(477)

В. В. Петров

КЛАСИФІКАЦІЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

У ринковій економіці юридична особа є основним суб'єктом цивільного права, саме тому так важливо визначити види і статус юридичних осіб. Сьогодні круг юридичних осіб, які є суб'єктами цивільних правовідносин, значно розширився. Тому в новому ЦК кількість норм, які визначають правовий статус юридичної особи, значно зросло. Незважаючи на те, що підрозділ 2 кн. 1 ЦК України, який містить норми, присвячені юридичним особам, в цілому відрізняє прогресивні підходи, запозичені із законодавства європейських країн, його положення значною мірою страждають від недосконалої юридичної техніки і концептуальної невизначеності.

ЦК законодавчо закріпив поділ юридичних осіб, залежно від порядку їх створення, на юридичних осіб публічного права і юридичних осіб приватного права. Оскільки цивільне право належить до галузі приватного права, воно регулює порядок створення і діяльності саме юридичних осіб приватного права. ЦК України також регулює і цивільно-правові відносини, в які вступають юридичні особи публічного права.

ЦК визначає класифікацію юридичних осіб залежно від їх організаційно-правової форми. Відповідно до ст. 83 ЦК юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ і в інших формах, встановлених законом.

Згідно з ЦК, установа — це організація, створена одним або декількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їх майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна. Установи поділяються у свою чергу на суспільно корисні і приватно-корисні.

Товариством є організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі в цьому товаристві. Товариство може бути створене однією людиною, якщо інше не встановлене законом.

Визначення товариства стало нововведенням для українського законодавства, оскільки раніше такої організаційно-правової форми юридичної особи не було, а існувало лише поняття господарського товариства.

Відповідно до Закону України «Про господарські товариства» господарськими товариствами визнаються підприємства, установи, організації, створені на початках угоди юридичними особами і громадянами шляхом об'єднання їх майна

і підприємницької діяльності для отримання прибутку. Таким чином, згідно з новим ЦК України, установа ніяк не може бути господарським товариством.

Залежно від мети діяльності товариств, п. 2 ст. 83 ЦК поділяє товариства на підприємницькі і непідприємницькі. Підприємницькі товариства, що здійснюють підприємницьку діяльність для отримання прибутку і подальшого його розподілу між учасниками, можуть бути створені лише як господарські товариства (повне, командитне, акціонерне, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю) або виробничі кооперативи (п. 2 ст. 113 ЦК). Непідприємницькі товариства (споживчі кооперативи, об'єднання громадян) — товариства, що не мають на меті отримання прибутку для подальшого розподілу між учасниками.

Такий вид юридичної особи, як підприємство, взагалі не вказаний в ЦК України. Згідно з Законом України «Про підприємства в Україні» підприємство — це суб'єкт, який має права юридичної особи і здійснює виробничу, науково-дослідну і комерційну діяльність з метою отримання відповідного прибутку (доходу). Відповідно до ст. 2 Закону існують такі види підприємств залежно від форми власності:

- 1) приватне, засноване на власності фізичної особи;
- 2) колективне, засноване на власності трудового колективу підприємства;
- 3) господарське товариство;
- 4) підприємство, засноване на власності об'єднань громадян;
- 5) комунальне підприємство;
- 6) державне підприємство, яке засноване на державній власності, в т.ч. казенне підприємство.

Отже, за раніше чинним законодавством господарське товариство було і є одним з видів підприємства, яке не відображене в новому законодавстві. ГК, що діє, взагалі не проводить класифікацію юридичних осіб по формах власності.

Залишається незрозумілим місце державного підприємства серед юридичних осіб за ЦК України. Незважаючи на роздержавлення, в Україні залишаються підприємства з державною формою власності, адже кожна держава з ринковою економікою має від 10 до 40% державних підприємств, які забезпечують існування держави. Аналізуючи ст. 81 ЦК України, в якій юридичні особи класифікуються залежно від порядку їх створення, можна зробити висновки, що державне підприємство є юридичною особою публічного права. Підприємства, яким наданий статус державних, не підлягають акціонуванню і знаходяться в прямій адміністративній підлеглих відповідним органам державного управління [2]. Діяльність державного підприємства неможлива без вступу до цивільних правовідносин, тому залишити без уваги таку організаційно-правову форму юридичної особи, як державне підприємство, неможливо.

Багато статей ЦК України присвячено формам господарського товариства, які містяться в Законі України «Про господарські товариства». Таке кодифікування норм є зручним для використання, проте для повного визначення суті функціонування і статусу юридичних осіб різних видів необхідно видавати спеціальні вузьконаправлені закони.

На відміну від Цивільного кодексу України, Господарський кодекс України визначає не поняття юридичної особи, а поняття суб'єкта господарювання. Стаття 55 ГК відносить до таких суб'єктів:

- підприємства, їх об'єднання, а також інші суб'єкти господарської діяльності, створені для її здійснення і зареєстровані в установленому порядку як господарюючі суб'єкти; громадяни України і інші фізичні особи, що здійснюють господарську діяльність і зареєстровані в установленому порядку як підприємці; підрозділи (структурні одиниці) суб'єктів господарювання, створені ними для здійснення господарської діяльності. Відповідно до ст. 63 ГК в Україні можуть діяти:

- приватні підприємства (індивідуально-приватні, засновані на власності фізичних осіб і виключно їх праці; сімейно-приватні, засновані на власності і праці членів однієї сім'ї, що проживають спільно; приватні, засновані на приватній власності одного або декількох громадян України з використанням найманої праці);

- колективні підприємства (кооперативні — засновані на власності і сумісній праці членів кооперативу; народні, засновані на власності трудового колективу);

- підприємства громадських організацій, засновані на власності об'єднання громадян і релігійних організацій; комунальні підприємства;

- державні підприємства, що діють (ст. 74) у формах державного комерційного підприємства або казенного підприємства;

- підприємства, засновані на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних власників), до яких належать господарські товариства і спільні приватні підприємства за участю іноземного капіталу;

- іноземні підприємства.

Крім того, в країні можуть діяти і підприємства інших видів (наприклад, орендні), створення яких не суперечить законодавству України.

При цьому підприємства можуть бути унітарні і корпоративні. До унітарних належать державні; комунальні; підприємства, засновані на власності об'єднання громадян або на приватній власності фізичних осіб. До корпоративних — кооперативні підприємства; підприємства, створені у формі господарського товариства, спільні підприємства, а також інші підприємства, зокрема засновані на приватній власності двох або більшого числа фізичних осіб. Господарські товариства (ст. 80) поділяються на акціонерні товариства (відкриті і закриті (ст. 81)); товариства з обмеженою відповідальністю; товариства з додатковою відповідальністю; повні товариства; командитні товариства. Серед інших суб'єктів господарювання в ГК згадуються споживчі товариства (ст. 114), кредитні спілки (ст. 131), добродійні організації (ст. 132).

Окремо в ГК розглядаються види об'єднань підприємств (ст. 122), до яких належать господарські організації, а також державні комунальні господарські об'єднання. У свою чергу, господарські організації (ст. 123) можуть створюватися як асоціації, корпорації, консорціуми, концерни і інші об'єднання підприємств, передбачені законом. Крім того, законодавством можуть бути встановлені і інші організаційні форми об'єднання інтересів

підприємств, у тому числі і промислово-фінансові групи і холдингові компанії (ст. 128).

Слід сказати про те, що до набрання сили ЦК і ГК всі організаційно-правові форми визначалися на підставі: законів України «Про підприємства» (ст. ст. 2, 3), «Про підприємництво» (ст. ст. 1, 2, 6), «Про господарські товариства» (ст. ст. 9, 24, 25, 50, 65, 66, 75), «Про споживчу кооперацію» (ст. ст. 5, 8), «Про оренду майна державних підприємств і організацій» (ст. ст. 2, 4, 5, 6, 9), «Про селянське (фермерське) господарство» (ст. 2), «Про об'єднання громадян» (ст. ст. 2, 3), «Про свободу совісті і релігійні організації» (ст. ст. 7–11); Декрету Кабінету Міністрів України «Про режим іноземного інвестування» (ст. ст. 1, 4), що у свою чергу було відображене в державному класифікаторі України «Класифікація організаційно-правових форм господарювання» ДК 002-94, затвердженому і введеному в дію наказом Держстандарту України № 288 від 22 листопада 1994 року і скасованому 1 червня 2004 року, згідно з наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання і споживчої політики № 97 від 28 травня 2004 року [2].

Аналізуючи Цивільний і Господарський кодекси України, можна зробити такі висновки. Незважаючи на те, що сам по собі поділ в ЦК юридичних осіб на приватних і публічних є прогресивним явищем у нашому законодавстві, на мій погляд, проте, виникає питання про практичне застосування такого поділу (адже для майнових і особистих немайнових відносин, складових предмета цивільного права, не має значення, які юридичні особи — приватного або публічного права — беруть участь у них).

Незрозумілим залишається питання про те, чому в ЦК немає такого виду підприємств як приватні підприємства. На мій погляд, це необхідне навіть тому, що приватні підприємства є вельми поширеними в Україні.

Як недолік можна виділити недосконале розкриття особливостей статусу некомерційних або непідприємницьких організацій [1].

Що стосується видового ділення підприємств, запропонованого в ГК, то його головним недоліком є, з одного боку, надуманість деяких видів (особливо це стосується «народних», а також сумісних підприємств), а з іншої — закріплення існування тих видів, від яких вже відмовилося законодавство України (в першу чергу, це стосується різних видів приватних підприємств, а також колективних і орендних) [1].

Загалом же, на мій погляд, класифікація юридичних осіб в нашому законодавстві украй заплутана і незручна. Законодавцві слід зробити упевнені кроки по організації і чіткому кодифікуванню правових норм, регулюючих питання видового ділення юридичних осіб.

Література

1. Зуб И. К. проблеме видов юридических лиц // Предпринимательство, хозяйство, право. — 2000. — Вып. 10.
2. Поліщук О. Ю. Новий підхід до класифікації юридичних осіб за повим Цивільним кодексом України // Економіка, фінапси, право. — 2003. — Вип. 11.